

Estók József

A magyar börtönügy arcképcsarnoka

Pulszky Ágost
(1846 – 1901)

„A humanitárius szempont legbiztosabb próbája a politikai értékeknek.”

(Szalay László)

Jogfilozófus, szociológus, politikus, jogtudományi szakíró, publicista, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja. Fiatalkori, Tauffer Emillel közösen írott munkája, „A börtönügy múltja, elmélete, jelen állása, különös tekintettel Magyarországra”, amely a kiegyezés évében, 1867-ben jelent meg, a magyar börtönügyi irodalom egyik legbecsesebb darabja.

Pulszky Ágost a neves és népes cselhalvi és lubóci Pulszky család¹ sarjaként 1846. július 3-án Bécsben látta meg a napvilágot.

Apja, Pulszky Ferenc (1814–1897) – politikus, régész, műgyűjtő, az MTA tagja, a Nemzeti Múzeum igazgatója majd negyed századon át – a polgári átalakulásért küzdő honi reformerek egyik legkiemelkedőbb egyénisége. A magyar függetlenségért folytatott küzdelem élharcosa, Kossuth barátja, követője és harcostársa. 1848-ban előbb a pénzügyek, később a külügyek államtitkáráként dolgozott. Tagja volt az Országos Honvédelmi Bizottmánynak. Pulszky Ferencet a szabadságharc időszakában betöltött szerepéért az osztrák haditörvényszék halálra ítélte. A halálos ítélet végrehajtását csak úgy tudta elkerülni, hogy családjával külföldre menekült.

MŰLT

¹ A Pulszky család a XVII –XVIII. század fordulóján költözött Lengyelországból Magyarországra, és a felvidéken telepedett le. Mária Terézia 1740-ben nemesi címet adományozott a családnak, ezzel együtt megkapták Cselhalvát és Lubóc községet is. A család megélhetésének anyagi forrását a gazdálkodásból, főként a szőlő- és bortermelésből befolyt jövedelem biztosította. A Pulszky család, de különösen Pulszky Ferenc – múzeumigazgatói funkciója mellett – virágzó szőlőkultúrát hozott létre, és működtetett Tokaj-Hegyalján, Mádon, ahol ma is létezik, működik az a birtokközpont, amely a család tulajdonában volt. A família első kiemelkedő egyéniségei között kell megemlíteni Pulszky Károlyt, Pulszky Ágost nagyapját, valamint Pulszky Ferdinánd Dániel bárót, altábornagyot, jeles katonát, aki a Mária Terézia-rend nagykeresztjét is megkapta.

Pulszky Ágost anyja a feltűnően csinos Walter Terézia, egy neves bécsi bankár sokat olvasott, nagy műveltségű lánya volt, aki kitűnően zongorázott, festett, s az anyanyelvén kívül beszélt angolul, franciául, olaszul és magyarul is. Mint rendszeres újságolvasó meglehetősen tájékozott volt a világ dolgaiban is. Lány korában rendszeresen olvasta az osztrák lapokban – és ismeretlenül is nagyra értékelte – későbbi férje, Pulszky Ferenc kitűnő németességgel írt cikkeit.

A családi indíttatás és miliő, az őseitől örökölt génállomány egyértelműen előrevetítették annak lehetőségét, hogy Pulszky Ágostból kiváló tudós és a hazájáért tenni kész politikus legyen.²

Mint azt már korábban jeleztem: Pulszky Ferenc a szabadságharcban betöltött szerepe miatt családjával együtt emigrációba kényszerült, így az ifjú Pulszky Ágost a középiskolát külföldön – Londonban és Torinóban – végezte el.

Pulszky Ferenc hosszú küzdelem, baráti segítség és közbejárás után a 1860-as évek közepén amnesztiával hazatérhetett Magyarországra – azzal a feltétellel, hogy a politika színterén nem aktivizálja magát.

Pulszky Ágost beiratkozik a pesti egyetemre, ahol jogot hallgat, és 1868-ban jogi doktori oklevelet szerez. A diploma megszerzését követően Nógrád vármegyei aljegyző, majd 1869-től a pénzügyminisztériumban dolgozik fogalmazóként.

1872-től egyetemi magántanárként, 1875-től pedig már rendes tanárként oktatta a jogbölcseletet, a jogszociológiát a budapesti egyetemen – egy teljesen új aspektusból közelítve meg a témát. Pulszky Ágost *„paradigmaváltást hajtott végre a jogbölcselet terén (miután a jogbölcselet professzora lett), mert az addig jogbölcselet címszó alatt értett észjogi irányzatot felcserélte a jogszociológiával.”*³

Pulszky Ágost közigazgatási, oktatói tevékenysége mellett 1871-től bekapcsolódott a politikai életbe is. Előbb rövid ideig, a Deák-párt tagjaként, később, a párt fúziót követően – mint a Szabadelvű Párt tagja – mérsékelt ellenzéki országgyűlési képviselő, előbb a füleki kerület, majd még ugyanabban az évben – a közbeeső választás miatt – a szécsényi kerület mandátumát nyerte el. (A későbbiekben országgyűlési képviselője volt még a verbászi, a zurányi, később – egészen haláláig – a szászkabányai választókerületnek.)

² Pulszky Ágost három testvérére is jeles személyiséggé vált. Károly (1853-1899) művészettörténész, akinek a híres színésznő, Márkus Emília volt a felesége. (A házasságukból született Pulszky Romola író, táncos, aki az Orosz Cári Balett világhírű táncosának, Vaclav Nyizsinszkijnek a felesége lett. A lányuk, Nyizsinszkij-Márkus Tamara és Szakáts Miklós, a Vígszínház egykori művésznője ma is élő gyermeke, Kinga Nijinsky Szakáts – Márkus Emília dédunokája – hűen ápolja az egykori elődök emlékeit.) Pulszky Ágost húga, Polixénia (1857-1921) író, műfordító, Hampel József archeológus felesége, a magyarországi nőnevelés mecénása volt, aki jelentős szerepet játszott a Mária Dorottya Leánygimnázium létrehozásában. Pulszky másik öccse, Garibaldi (1861-1926) mérnök, elismert közlekedési szakember részt vett a korinthuszi csatorna megépítésében és számos magyarországi híd létrehozásában, majd a Magyar kir. Államvasutaknál töltött be különböző vezetői funkciókat, és a Kassa-Oderbergi Vasút Rt. Vezérigazgatójaként vonult nyugdíjba.

³ Magyarország a XX. században. V. kötet. Tudomány. 2. Társadalomtudományok. Szerk. Kollega Tarsoly István. Szekszárd, Babits Kiadó, 2000. 69. p.

1877-től 1884-ig ismét a mérsékelt ellenzék tagja volt, 1884-től pártonkívüli programot képviselt, majd 1889-től újra a Szabadelvű Párt tagja lett.

A parlamentben elsősorban mint hadügyi előadó tevékenykedett, az első jelentősebb beszédét is a honvédségi törvény vitája kapcsán mondta el.

Az önkéntesi intézmény bevezetésekor ő az első önkéntes, és parancsőrtisztként részt vesz a boszniai hadjáratban. E tevékenységét főhadnagyi ranggal és III. osztályú Vaskorona-renddel ismerik el.

1887-ben bevásztják a MTA levelező tagjai közé. 1894–1895-ben Eötvös Loránd mellett a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban államtitkári beosztásban dolgozik.

Az 1901-ben az akkor megalakuló első szociológiai egyesület, a Társadalomtudományi Társaság egyik szervezője, alapítója és első elnöke lett. Az újonnan megalakult társaságban is a haladó, tudományos szemléletért küzdött.

A jogtudomány terén publikált számos műve közül kiemelendő jelentőségű az 1885-ben kiadott, „*A jog és állambölcsélet alapjai*” című munkája, amely rövid időn belül Londonban angol nyelven is megjelent.

A szociális problémákkal kapcsolatos érzékenységét mutatja „*A munkáskérdésről*” című, 1890-ben megjelent tudományos értekezése.

Haladó szellemű, pozitivista műveiben szakított a tudós elődök által képviselt jogbölcséleti irányzatokkal, amiért meglehetősen sok támadás érte, de ő makacsul kitartott álláspontja mellett. „*Pozitivist szemléletében igyekezett összeegyeztetni a fejlődésgondolatot meghatározó életérdeket mint mozgató erőt a jognak a lehető legnagyobb szabadságot biztosító cselekvősséggel. Korán felfigyelt a korabeli államkereteket később szétfeszítő nemzetiségi ellentétekre, és előrevetítette a klasszikus, liberális eszméramlat meghaladásának tekinthető korai szociális állam ideáját.*”⁴

* * *

Pulszky Ágost életpályájának felvázolása után az 1866-os esztendőre szükséges visszaugranunk az időben. Abban az évben a pesti magyar kir. tudományegyetem jog- és államtudományi kara pályázatot írt ki a börtönügyi témában, a követhető elvárások közzétételével: „*Adassanak el a börtönügy legújabb haladásai mind a különböző rendszerek elméletére, mind azoknak gyakorlati alkalmazására nézve, különös tekintettel Magyarországra.*”⁵

A beérkezett öt pályamunkából kettőt díjazott a szigorú egyetemi tanács. Pulszky Ágost és Tauffer Emil „*A börtönügy múltja, elmélete, jelen állása, különös tekintettel Magyarországra*” című munkáját tartották a legjobbnak, amely-

⁴ Új Magyar Életrajzi Lexikon. Szerk. Markó László. V. kötet. P-S. Budapest, Magyar Könyvklub, 2004. 492. p.

⁵ Mezey Barna: A polgári börtönügyi tudományosság a XIX-XX. század Magyarországon. In: A magyar börtönügy kutatásának alapjai. (Szerk. Bódiné Beliznai Kinga, Mezey Barna.) Budapest, ELTE Állam és Jogtudományi Kara, Magyar Állam-és Jogtörténeti Tanszéke, 1997. (Jogtörténeti értekezések, 20.) 48. p.

ben a szerzők lépésről-lépésre haladva, szisztematikusan és igen nagy részletességgel elemezték a börtönrendszereket – elsősorban a nyugat-európai szakirodalomra támaszkodva. A pályamunka 1867-ben könyv alakban is megjelent.

A börtönügyi tudományosság szempontból ez az első komolyabb, magyar nyelvű mű, Mezey Barna Pulszky Ágost és Tauffer Emil munkáját „*a modern magyar börtönügyi szakirodalom kezdetének, egy korszakhatárt képező tanulmánynak*” tekinti.⁶

A könyvet olvasva a bevezető gondolatokat követően a bűn és büntetés, a büntetési nemek, a szabadságvesztés-büntetés kategóriáival ismerkedhet meg az olvasó. A szerzők a téma feldolgozása során több kérdésben állást is foglalnak, így például ebből a fejezetből megtudhatjuk, hogy büntetés céljaként a megtorlás helyett a javításra helyezik a fő hangsúlyt.

Az ezt követő fejezet a börtönügy történetével és a külföldi – elsősorban német – börtönügyi szakirodalommal foglalkozik, érintve a magyar publikációkat is, különös tekintettel a „nagy utazók” és a reformokért – többek között a börtönreformokért is – küzdő kiváló egyéniségek írásaira.

A fogházjavítás feltételei és rendszere című fejezetben a szerzők összehasonlítják a már működő amerikai és európai rendszereket, és a magánrendszer mellett teszik le a voksukat. Mint Mezey Barna megjegyzi: „*jól érzékelhető a szenvedélyes érvelés a magánrendszer mellett. A közös elzárás lesújtó kritikáját adják Taufferék*”⁷ a felmerült ellenvetések megfogalmazása mellett.

A szellemi és erkölcsi képzést, a fogházi munkát (külső, belső) és annak ösztönzését Pulszky és Tauffer egyértelműen a javítás egyik legfontosabb eszközszernek tekintik. Foglalkoznak még a kegyelmezéssel, a feltételes szabadon bocsátással, a rendőri felügyelettel és a fegyenc óvó egyletekkel.

Természetesen nem lenne teljes a kép, ha az intézményrendszert megelőzően nem foglalkoznának az ezt működtetők körével, a fogház személyzetével.

A szerzők nagy terjedelmet szentelnek az európai börtönrendszerek bemutatásának, illetve a hazai fegyintézeti hálózat megismertetésének. Mezey Barna mutat rá a tényre, hogy Tauffer – a fejezet szerzője – „*a börtönügy fejlesztése kapcsán az országos intézetekkel foglalkozik, a törvényhatósági fogházak ismertetését mellőzi.*”⁸ Ennek oka az, hogy „*értékeli... azt a mérhetetlen elmaradást, ami fegyintézetek javára a törvényszéki tömlöcök körül kialakult.*”⁹

Így értékelte Finkey Ferenc 1904-ben „A börtönügy múltja, elmélete, jelen állása, különös tekintettel Magyarországra” című mű jelentőségét: „*Első és máig egyetlen börtönügyi kézikönyvünk Pulszky Ágost és Tauffer Emil 1867-ben megjelent... kitűnő műve, mely történelmileg és összehasonlító módon az azonkori hazai és külföldi*

⁶ Mezey Barna i. m. 49. p.

⁷ Mezey Barna i. m. 57. p.

⁸ Ua.

⁹ Ua.

börtönügyet s leglelkiismeretesebb alaposággal ismerteti... elméleti részében és kritikai vonatkozásában ma is megállja a helyét."¹⁰

Minden túlzás nélkül állítható tehát, hogy Pulszky és Tauffer munkája óriási hiányt pótol mind a kutatás területén, mind pedig a gyakorlati problémák feltérképezésének tekintetében; a szerzők „nagyértékben hozzájárultak az általuk is oly nagyon hangsúlyozott modernizációs folyamathoz.”¹¹

* * *

„A magyar szociológia atyja”¹², Pulszky Ágost – aki egyetlen, fiatalkori, Tauffer Emillel közösen írt művében foglalkozott a börtönüggyel – Budapesten hunyt el 1901. szeptember 11-én. Síremléke a Fiumei úti temető 29/3-1-16 parcellájában található.

A Pulszky Ágostot ábrázoló fotó a Wikipédia szabad enciklopédiából való, a sírhelyről készült kép a Fiumei úti temető honlapjáról származik.

¹⁰ Finkey Ferenc: A börtönügy jelen állapota és reformkérdései. Budapest 1904. 18. p. – Idézi: Mezey Barna i. m. 49. p.

¹¹ Mezey Barna i. m. 58. p.

¹² Magyarország a XX. században. 69. p.

Felhasznált irodalom

Magyarország a XX. században. V. kötet. Tudomány. 2. Társadalomtudományok. Szerk. Kollega Tarsoly István. Szekszárd, Babits Kiadó, 2000.

Mezey Barna: A magyar polgári büntönügy kezdetei. Budapest, Osiris-Századvég, 1995. (Jogtörténet. Jogtörténeti értekezések)

Mezey Barna: A polgári büntönügyi tudományosság a XIX-XX. század Magyarországn. In: A magyar büntönügy kutatásának alapjai. (Szerk. Bódiné Beliznai Kinga, Mezey Barna.) Budapest, ELTE Állam és Jogtudományi Kara, Magyar Állam-és Jogtörténeti Tanszéke, 1997. (Jogtörténeti értekezések, 20.) 5-102. p.

Pulszky Ágost - Tauffer Emil: A büntönügy múltja, elmélete jelen állása, különös tekintettel Magyarországra. A M. K. Tud. Egyetem által 1866. évben első díjra érdemesített pályamű. Pest, Emich Gusztáv, 1867.

Új Magyar Életrajzi Lexikon. Szerk. Markó László. V. kötet. P-S. Budapest, Magyar Könyvklub, 2004.

Wikipédia: Pulszky család, Pulszky Ágost, Pulszky Polixénia, Pulszky Romola.